

MOLIYAVIY NATIJALAR HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA USLUBIY MASALALARI

Yusufjonov Samadjon Sirojiddin o'g'li

Andijon Davlat Texnika Instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy natijalar hisobini tashkil etishning me'yoriy-huquqiy asoslari hamda uning uslubiy jihatlari tadqiq etilgan. Moliyaviy natijalarni shakllantirish, hisobga olish va hisobotlarda aks ettirish tartibini tartibga soluvchi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilingan. Shuningdek, korxonalarda daromadlar, xarajatlar va yakuniy moliyaviy natijalarni aniqlashning buxgalteriya hisobi usullari, ularning amaliyotdagi qo'llanilishi hamda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablariga muvofiqligi yoritilgan. Tadqiqot natijasida moliyaviy natijalar hisobini takomillashtirish, hisob ma'lumotlarining ishonchliligini oshirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda axborot sifatini yaxshilash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy natijalar hisobi, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, daromadlar, xarajatlar, foyda, zarar, me'yoriy-huquqiy baza, hisob siyosati, hisob tamoyillari, moliyaviy tahlil, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS), milliy buxgalteriya standartlari, korxonalar faoliyati samaradorligi, boshqaruv qarorlari.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligini baholovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri moliyaviy natijalar hisoblanadi. Moliyaviy natijalar korxonaning ma'lum hisobot davridagi daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi farqni ifodalab, uning foyda yoki zarar bilan ishlaganligini tavsiflaydi. Shu sababli moliyaviy natijalar hisobi korxonalar faoliyatini boshqarish, investitsion

qarorlar qabul qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega [1].

Moliyaviy natijalar hisobi korxonada olingan daromadlarni, amalga oshirilgan xarajatlarni hamda yakuniy moliyaviy natijani aniqlash imkonini beradi. Mazkur hisob ma'lumotlari asosida korxonaning rentabellik darajasi, moliyaviy holati va istiqboldagi rivojlanish imkoniyatlari baholanadi.

O'zbekiston Respublikasida moliyaviy natijalar hisobini tashkil etish Soliq kodeksi, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun, Buxgalteriya hisobi milliy standartlari va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Ushbu hujjatlar moliyaviy natijalarni hisobga olish va hisobotlarda aks ettirishning yagona metodologik asoslarini belgilab beradi [3].

Moliyaviy natijalar korxonada faoliyatining yakuniy iqtisodiy samarasini ifodalovchi ko'rsatkich hisoblanadi. Moliyaviy natijalar hisobi daromadlar va xarajatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni umumlashtirish hamda korxonada foydasi yoki zararini aniqlash maqsadida yuritiladi.

Moliyaviy natijalar korxonada faoliyatining yakuniy samaradorligini ifodalovchi muhim iqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. Ular korxonaning ma'lum hisobot davrida olingan daromadlari va qilgan xarajatlari o'rtasidagi farq asosida shakllanadi. Moliyaviy natijalarning asosiy ko'rinishlari foyda va zarar bo'lib, ular korxonaning moliyaviy holati hamda rivojlanish istiqbollari baholash imkonini beradi [2].

Foyda korxonada faoliyatining ijobiy natijasi sifatida uning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, ishlab chiqarishni kengaytirish va investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun manba vazifasini bajaradi. Zarar esa korxonada faoliyatida mavjud muammolarni ko'rsatib, boshqaruv qarorlarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Shu sababli moliyaviy natijalar hisobini to'g'ri tashkil etish korxonada boshqaruvi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

1-jadval.

Moliyaviy natijalarni shakllantirish bosqichlari.

Ko'rsatkichlar	Hisoblash tartibi
Sotishdan tushgan tushum	Mahsulot sotishdan olingan daromad
Yalpi foyda	Tushum – sotilgan mahsulot tannarxi
Asosiy faoliyat foydasi	Yalpi foyda – davr xarajatlari
Soliq to'langunga qadar foyda	Asosiy faoliyat foydasi ± boshqa daromad va xarajatlar
Sof foyda	Soliqdan keyingi moliyaviy natija

O'zbekiston Respublikasida moliyaviy natijalar hisobini yuritish bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Jumladan, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun korxonalarda hisob yuritishning umumiy tamoyillarini belgilaydi. Ushbu qonunga muvofiq, har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'z faoliyatining moliyaviy natijalarini buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida shakllantirishi va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishi lozim [4].

Soliq kodeksi moliyaviy natijalarni soliqqa tortish tartibini belgilaydi. Korxonaning foyda summasi foyda solig'ini hisoblashda asosiy soliq bazasi hisoblanadi. Shu sababli moliyaviy natijalarni to'g'ri aniqlash davlat byudjeti oldidagi majburiyatlarni bajarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy natijalarni hisobga olishda Buxgalteriya hisobi milliy standartlari ham alohida o'rin tutadi. Mazkur standartlar daromad va xarajatlarni tan olish, baholash hamda moliyaviy hisobotlarda aks ettirishning uslubiy asoslarini belgilab beradi.

Moliyaviy natijalar hisobining to'g'ri tashkil etilishi daromad va xarajatlarni o'z vaqtida hamda to'g'ri tan olishga bog'liq. Hisob amaliyotida daromadlar mahsulotlar sotilganda, xizmatlar ko'rsatilganda yoki iqtisodiy manfaat olish

ehtimoli yuzaga kelganda e'tirof etiladi. Xarajatlar esa daromad olish bilan bog'liq bo'lgan davrda hisobga olinadi [6].

Daromad va xarajatlarni noto'g'ri tan olish moliyaviy natijalarning buzilishiga olib kelishi mumkin. Natijada foyda miqdori sun'iy ravishda oshib yoki kamayib ketadi. Bu esa investorlar, aksiyadorlar va kreditorlar tomonidan qabul qilinadigan qarorlarning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Korxonalarda moliyaviy natijalar to'g'risidagi ma'lumotlar asosan "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot" shaklida aks ettiriladi. Ushbu hisobot foydalanuvchilarga korxonaning daromadlari, xarajatlari va sof foydasi haqida to'liq ma'lumot beradi. Hisobot ma'lumotlari asosida korxonaning rentabelligi, moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligi baholanadi.

Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot korxonaga rahbariyati uchun boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ham muhim axborot manbai hisoblanadi. Hisobot ma'lumotlari asosida xarajatlarni optimallashtirish, foydani oshirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish bo'yicha strategik qarorlar ishlab chiqiladi [5].

2-jadval.

Moliyaviy natijalar hisobini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar

Hujjat nomi	Mazmuni
O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni	Hisob yuritishning umumiy qoidalari
Soliq kodeksi	Soliqqa tortish tartibi
BHMS	Moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi
Schyotlar rejasi	Moliyaviy natijalarni hisobga olish tartibi

Moliyaviy hisobot shakllari	Foyda va zararlar hisobotini tuzish tartibi

Bugungi kunda korxonalarda moliyaviy natijalar hisobini takomillashtirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Buxgalteriya dasturlari yordamida daromad va xarajatlar avtomatik ravishda hisobga olinadi, natijada hisobotlarni tayyorlash tezlashadi hamda inson omili bilan bog'liq xatolar kamayadi [7].

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga bosqichma-bosqich o'tish moliyaviy natijalar hisobining shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa investorlar va kreditorlar uchun ishonchli moliyaviy axborotlarni taqdim etish imkonini bermoqda.

Hozirgi kunda korxonalarda moliyaviy natijalar hisobini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri raqamli texnologiyalarni joriy etish hisoblanadi. Zamonaviy buxgalteriya dasturlari yordamida daromad va xarajatlarni hisobga olish, schyotlar bo'yicha yozuvlarni amalga oshirish hamda moliyaviy hisobotlarni shakllantirish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda [8].

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablarini amaliyotga keng joriy etish moliyaviy natijalar hisobining shaffofligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa mahalliy korxonalarining xalqaro kapital bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi va xorijiy investorlar uchun qulay axborot muhitini yaratadi.

Korxonalarda ichki audit va ichki nazorat tizimlarini rivojlantirish ham moliyaviy natijalar hisobining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ichki audit orqali daromad va xarajatlarni aks ettirishning qonuniyligi, hisob ma'lumotlarining ishonchliligi va moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi muntazam nazorat qilinadi. Natijada moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayonidagi xatolar kamayadi va korxonaning moliyaviy boshqaruvi samaradorligi ortadi [9].

Xulosa. Moliyaviy natijalar hisobi korxonada faoliyatining yakuniy iqtisodiy samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Moliyaviy natijalar hisobi

ma'lumotlari korxonada faoliyatini baholash, boshqaruv qarorlarini qabul qilish va investitsion jozibadorlikni oshirish uchun zarur hisoblanadi.

Moliyaviy natijalar hisobini amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida tashkil etish, daromad va xarajatlarni to'g'ri tasniflash, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish hamda xalqaro standartlarni qo'llash hisob sifati va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar talablari asosida takomillashtirish, hisob ma'lumotlarining shaffofligi va taqqoslanuvchanligini oshirishga imkon beradi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish va hisob siyosatini to'g'ri shakllantirish moliyaviy natijalar bo'yicha axborotlarning aniqligi hamda tezkorligini ta'minlaydi. Natijada korxonada rahbariyati va manfaatdor foydalanuvchilar uchun samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishga xizmat qiluvchi sifatli axborot bazasi yaratiladi. Shu bois moliyaviy natijalar hisobini me'yoriy talablarga muvofiq ravishda takomillashtirish va uslubiy yondashuvlarni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
2. O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
5. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. - 2023 yil (yangi tahrir).
6. Vahobov A.V., Ibodullayev E.A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
7. Do'smurotov R.D. Moliyaviy tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.

8. Pardayev A.X. Moliyaviy menejment. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
9. To‘xliyev N., Abdullayev Yo. Korxonalarda moliyaviy tahlil. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.